

– 1991. – № 11. С.12-16; 20. Отчет заводского комитета завода имени Карла Либкнехта за время с 1 марта 1928 г. по 1 марта 1929 г. – Днепропетровск: Окрлит, 1929. – 32 с.; 21. Отчет о деятельности Всесоюзного центрального бюро инженерно-технической секции союза сахарников. Март 1926 г. – август 1928 г. – М.: Издание ЦК союза сахарников, 1928. – 29 с.; 22. Профессиональные союзы С.С.С.Р. 1924 – 1926 гг. Отчет В.Ц.С.П.С. к VII съезду профессиональных союзов. – М.: Издательство ВЦСПС, 1926. – 134 с.; 23. Отчет Центрального Комитета профсоюза рабочих коксохимической промышленности I съезду. За период с 16.X.1934 г. по 20.VII.1937 г. – Сталино: Издание президиума ЦК союза коксохимиков, 1937. – 45 с.; 24. Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР. – К.: Издательство политической литературы Украины, 1983. – 684 с.; 25. Профсоюз текстильщиков. Краткий исторический очерк. – М.: Издательство ВЦСПС, 1963. – 345 с.; 26. Свистович С.М. Громадський вимір соціалістичного експерименту в Україні (20-30 рр. XX ст.). – К.: Варта, 2007. – 568 с.; 27. Семенова А. VI съезд советских профсоюзов. – М.: Издательство ВЦСПС Профиздат, 1957. – 58 с.; 28. Советские автотранспортники. Краткий исторический очерк. – М.: Профиздат, 1975. – 312 с.; 29. Соратники В.И. Ленина – организаторы профсоюзов СССР. – М.: Профиздат, 1970. – 246 с.; 30. Состояние работы и очередные практические задачи профсоюзов. (Информационно-директивное письмо ВЦСПС. 8 декабря 1927 г.). – М.: Книгоиздательство ВЦСПС, 1927. – 47 с.; 31. Справочник профработника. Сборник руководящих материалов по профессиональному движению: тарифно – экономические вопросы. – М.: Издательство ВЦСПС, 1930. – 612 с.; 32. Стенографический отчет VI Всесоюзного съезда инженерной секции (7 – 12 декабря 1925 г.). – М.: Издание Ц.К. ВСРМ, 1926. – 204 с.; 33. III пленум Центрального комитета (15 – 19 января 1936 г.). Резолюции. – Харьков: ЦК профсоюза рабочих тракторной промышленности СССР, 1935. – 28 с.; 34. Угаров Ф. Всеукраинский и Всесоюзный съезды профсоюзов. – Харьков: Издание ВУСПС и издательства Пролетарий, 1924. – 31 с.; 35. Участие рабочих масс в строительстве социалистического хозяйства. Сборник официальных документов. (1919-1928). Выпуск первый. Составил Л. Березанский. М.: Профиздат, 1928. – 321 с.; 36. Центральный державный архив вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.2344. – Оп.1. – Спр.21.; 37. ЦДАВО України. – Ф.2344. – Оп.1. – Спр.22.

О.А.Посвістак

ОФІЦІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ТА ТЕАТРАЛЬНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ПОДІЛЛЯ В 1920 – 1930 РР.

Театральна інтелігенція, синтезуючи здобутки літератури, живопису, музики та акторської майстерності, мала завжди великий вплив на свідомість населення. Через це з перших кроків становлення радянська влада звернула особливу увагу на цей вид мистецтва. У нових умовах театри мали стати провідниками у суспільство тих естетичних образів, котрі були потрібні новій владі. Аналізуючи наявний архівний матеріал та публікації газети «Червоний кордон» 1920-х років, варто зазначити, що робота акторів, режисерів, театральний репертуар перебували під пильним контролем. Культурне будівництво, яке розпочалося в 1920-х рр., переважно пов'язувалося з ліквідацією неписьменності. Саме тому театральну політику як в регіонах, так і по всій Україні, формували органи народної освіти.

Проблема діяльності театральної інтелігенції загалом і на Поділлі зокрема була предметом вивчення української історіографії. У більшості публікацій робота діячів театру Поділля розглянута в загальних рисах. Зокрема, О. Лойко, вивчаючи культурно-освітню роботу серед сільського населення Вінничини в 1921 – 1928 рр., розкриває особливості діяльності невеликих театральних колективів та аматорських драматичних гуртків. Аналізуючи документальний матеріал, пояснює причини труднощів, котрі виникали в процесі роботи цих структур [21, 90-91]. Досліджуючи особливості становлення Вінницького муздрамтеатру та його вплив на формування культурного середовища міста в першій чверті XX сторіччя, А. Безгулий та П. Слотюк показують негативне відбиття на мистецькому житті нової театральної політики, політики централізації та ідеологічного закріпачення театрів [1, 66-67]. Окремі аспекти роботи творчої інтелігенції Поділля розкрили С. Вініковецький, В. Воловик [3, 407].

Метою даного дослідження є вивчення політики радянської влади щодо театральної інтелігенції Поділля.

Театр, будучи однією з форм суспільної свідомості, був невід'ємною частиною життя народу. На основі вивчення становища театрів можна зробити висновки про духовні потреби суспільства. На початку 1920-х рр. в країні панували економічна розруха, політична нестабільність, голод. У період нової економічної політики відбулося залучення театру до вирішення проблем країни. Передбачалася організація пересувних театральних труп, котрі повинні були ставити спеціальні агітспектаклі для селян. Вінницька губполітпросвіта спільно з культвідділом профспілки робітників цукрової промисловості закупили виробничі п'єси Ф. Горського, котрі являли собою сценічну агітацію для успішного проведення посівкампанії [26, 2]. У 1921 р. створювалося головне управління, якому

.....
підпорядковувалися всі театри, що на той час існували на Україні. Діяльність управління полягала, передусім, в ідеологічному керівництві театральним життям республіки, особливо це стосувалося формування репертуару [1, 66].

Із 1921 р. для влаштування вистав, концертів і вечірок необхідно було мати дозвіл політосвіткома повітвіднаросвіти [24, 2]. Проте навіть станом на 1924 р. спостерігалися випадки, коли губполітосвіта давала дозволи на постановку п'єс, котрі були заборонені або не зазначалися в списках Головополітосвіти [8, 40].

На початку 1924 р. на Поділлі діяло 35 театрів [4, 31]. Важливою подією в житті Подільської губернії стало створення у Вінниці українського драматичного театру ім. Івана Франка. Цей театральний колектив сформувався ще в роки громадянської війни, коли у січні 1920 р. відбулося об'єднання «Нового Львівського театру», яким керував Амвросій Бучма з київським «Молодим театром» на чолі з Гнатом Юрою. За три роки перебування у Вінниці колектив театру дав більше 600 спектаклів. З 1921 р. у Вінниці працювало ще 2 театри: оперний та драматичний. На сцені першого співала вже тоді популярна актриса Марія Іванівна Литвиненко-Вольгемут [3, 414].

Проте на початку 1922 р. ЦК КП(б) У різко розкритикував театральну роботу. Вказавши на пониження художньої цінності й ідейного змісту репертуару, на пристосуванство до смаків глядачів-спекулянтів, ЦК зробив висновок про перетворення театрів на місця безпосередньої контрреволюційної пропаганди. У боротьбі за глядача-спекулянта вони начебто опускалися до задоволення «найбільш нищих потреб натовпу», поширюючи «гниючу масу дрібнобуржуазного болота». У Вінниці театр російської драми критикувався за наявність у всьому репертуарі «осаду сенсаційності і кримінальності» і відсутність класичних та революційних п'єс. Художнє значення української трупі, котра до того часу складалася із 5 – 6 осіб, взагалі відкидалося. Жорстко критикувалася конкуренція труп, котра відображалася на репертуарі та ідеології театру. Трупам закидали надмірну кількість реклами.

Обидва колективи розміщувалися в театрі ім. Леніна. Проте українська драма ледве існувала: вона не давала зборів, не могла оплатити навіть освітлення. Попри непогані збори російської драми, вона працювала лише три дні на тиждень, тому зібраних коштів вистачало на напівголодне існування. За таких обставин обидві трупи в одному театрі більше не могли працювати. Крім того, в циркулярі ЦК КП(б) У пропонувалося встановити тверду мережу театрів, враховуючи потреби населення. Тому було вирішено залишити одну трупу, котру передбачалося віддати у відання губполітпросвіти, змінивши репертуар [31, 4].

Варто відзначити незадовільний стан театрів. Зокрема, в доповідній записці директора театру ім. Шевченка в м. Кам'янці М. К. Шпріцмана до інспектора політосвіти, датованій липнем 1926 р., йшлося про те, що театр 13 років не ремонтувався: штукатурка обвалилася, дах протікав, тому намокали декорації та псувалися меблі. Ями в підлозі створювали небезпеку для відвідувачів [9, 219].

На початку квітня 1922 р. було ліквідовано трупу російської драми у Вінниці [34, 4]. Одночасно було проведено низку заходів з реорганізації трупи української драми. Худсектором губполітпросвіти відряджено до Києва, Харкова, Полтави та інших міст уповноважених з формування для Вінниці і губернії нового колективу. Було підписано договори з головним режисером трупи Садовського Корольчуком, акторами Малиш-Фекорцом, Хуторною, Борилко, Панкевським і Борисовою [29,4].

Одночасно роботу Єврейського театру, котрий працював у Вінниці, названо «халтурою»: його звинуватили у бідності репертуару, у відсутності акторів з відповідною підготовкою, відсутності ідей. Проте провінція рівнялася на Москву, де успішно працювали три єврейські театри [18, 4].

З липня 1921 р. в Кам'янці-Подільському функціонувало три державні театри: Шевченківський, колишній «Гігант», «Зірка». Решта, за наказом політосвіткому при Кам'янецькому віднаросвіти, закривалися. Їх майно здавалося до театральної секції при політосвіті [23, 2]. За правилами внутрішнього розпорядку театру ім. Шевченка, у 1929 р., наприклад, мали шестигодинний робочий день. До 1 червня вони працювали з вісімнадцятої до двадцять четвертої години, а з 1 червня – з дев'ятнадцятої до першої. Відпочивали в понеділок та післясвяткові дні [10, 397].

До репертуару Шевченківського театру входили твори, котрі критикували життя поміщиків, куркулів; показували картини із життя Стародавнього Риму. Попри вмилу режисерську роботу, в більшості рецензій піддавалася критиці гра молодих акторів [37, 2].

Політика українізації сприяла динамічному розвитку театрального мистецтва. На сценах подільських театрів проходили концерти талановитих митців того часу. Так 23 жовтня 1924 р. в Кам'янці відбувся концерт відомої галицької оперної співачки Марії Коломийченко, котра влітку

.....
проводила турне великими містами України і здобула «щирі симпатії пролетаріату і широкої публіки взагалі». В Одесі вона дала понад 20 концертів, знайомлячи публіку з «українською музичною літературою» [30, 4].

У газеті «Червоний кордон» за 17 липня 1925 р. діяльність Шевченківського театру м. Кам'янця зазнала нищівної критики. Попри те, що Кам'янецька окрполітосвіта пишалася театром і називала його «храмом мистецтва», дописувач вважав репертуар «гнилим-трухлявим барахлом» (п'єси «Змова імператриці», «Астикови», «Бім-Бом», «Весілля Кречинського»). Митцям дорікали за відсутність революційних п'єс. Дописувач вніс пропозицію окрполітосвіті реорганізувати театр: звернути увагу на репертуар і добрати відповідну труппу [27, 4].

У 1923 р. на території Кам'янецького округу стан театральної роботи характеризувався, як кепський, через відсутність художніх сил і та керівників із худпропу. Через це фактично вся робота проводилася гуртками клубів і сільбудів. Крім того, із двох кінотеатрів працював лише один. Проте фільми, котрі демонструвалися протягом квітня – травня 1923 р., охарактеризовано інспектурою політосвіти, як такі, що не відповідають політосвітнім завданням ні в художньо-ідеологічному, ні в науковому відношенні. Нові фільми придбати орендарі не мали можливості через малі прибутки театру [5, 288].

Станом на 1 січня 1924 р. в Кам'янецькому окрузі працювало 2 театри в місті, 2 в селах міського типу і 61 – в сільській місцевості та діяла 1 кіноустановка. Усі вони знаходилися в аренді [6, 17].

5 серпня 1925 р. згідно з доповіддю заступника наросвіти Солодуба затверджено організацію Української державної драми на Поділлі.

16 серпня у Вінниці відбувся з'їзд директорів усіх театрів на Поділлі, на якому було прийнято план роботи Української державної драми на Поділлі. Склад труппи погоджувався і затверджувався Головополітпросвітою. Враховуючи важливу роль Української державної драми як культурно-виховного чинника, Головополітпросвіта виділила їй на перший період на утримання труппи 12000 крб/ванців, Вінницький окрвиконком – 6000 карбованців на увесь сезон [33]. Театр було утворений з метою обслуговування театральних потреб регіону та творення постійної культурно-мистецької бази прикордонної смуги України та для обслуговування потреб українізації. До подільської Держдрами входили театри Вінницької, Проскурівської та Кам'янецької округ. Організація була постійною державною установою і являла собою самостійну юридичну особу. Держдрама входила до загальної системи Державних театрів на Україні і вела свою роботу відповідно до загальнодержавного політосвітнього плану. Підлягала безпосередньо Харкову і координувала свою роботу на місцях з політосвітніми організаціями. Постійною базою Українського державного драматичного театру на Поділлі була Вінниця, де для його роботи було закріплено приміщення театру ім. Леніна.

Директор та адміністратор театру призначалися відділом мистецтв Головополітпросвіти в плані загальнодержавної системи укрдержтеатрів. Відповідальність за всю художньо-ідеологічну роботу театру як перед Дирекцією Укрдерждрамтеатру, так і перед центральними органами Головополітпросвіти ніс Завхудчастиною, котрий, водночас, був і режисером [35, 121-123].

Укрдержтеатр зобов'язувався ставити в місяць не менше 20 спектаклів [35, 131].

Матеріальний стан організації станом на 1926 р. можна охарактеризувати як задовільний. Зарплатня за жовтень виплачена своєчасно. Театр звільнявся від податків. Спектаклі проходили успішно: збір від них становив 130 – 150 крб., а витрати зі збору – 110 крб [36, 133 зв.].

Під час театрального сезону 1925-26 рр. кошти театрального об'єднання було вирішено децентралізувати. Кожен театр мав працювати на самокупність, складаючи власний бюджет та коригуючи його [36, 141]. У 1927-28 р. за рахунок державного бюджету вирішено було профінансувати серед інших українських театрів і філію драматичного театру ім. Франка на Поділлі [28, 6-7].

Склад труппи завідуючим відділом мистецтв характеризувався, як недостатньо сильний, але цей недолік компенсувався активністю. Місцеві органи та публіка роботою театру були задоволені [36, 133зв.].

До репертуару Подільської держдрами в кінці 1926 р. входили такі п'єси: «97», «Запорожець за Дунаєм», «Полум'ярі», «Наталка-Полтавка», «Вовча зграя», «Катерина», «Комуна в степах», «Галька», «Ревізор», «Гайдамаки», «Вій», «Сорочинська ярмарка», «Шлак», «Утопленик», «Лихі пастухи», «Гріх», «Фуенте Овехуна», «Мартин Боруля», «Базар», «За двома зайцями», «Свято Юргена», «Суєта», «Мессія» [36, 129]. Крім Української державної драми, в Кам'янці працювали у 1926 р. Руська Московська драма під керівництвом режисера Художнього Московського театру

Моссолева. Адміністрація Шевченківського театру також запросила високохудожню єврейську трупу [17].

Але не лише робота Кам'янецьких акторів не влаштувала глядача. Із грудня 1924 р. на підмостках Шевченківського театру працював Ансамбль харківських держтеатрів. Після тримісячної роботи в «Червоному кордоні» вийшла стаття, в котрій увесь колектив поіменно був жорстко розкритикований: одні називалися бездарними, інші – надто старими для своїх ролей тощо. В кінці зроблено висновок, що, можливо, ансамблю здавалося, що «Кам'янчанин – не свиня, все з'їсть» [19].

У 1927 р. аналіз складу відвідувачів театру показав, що це, переважно, «глядачі від Садовського та Саксаганського» (тобто, старші люди). Серед присутніх відсоток молодих людей був незначний, а під час антракту можна було почути: «Хоч нічого не розумію, але гарно!»

При дослідженні причин такого стану справ застарілість репертуару відкидається, адже п'єси Островського чи «Катерина» не втратили своєї актуальності. Крім того, демонструвалися й порівняно нові вистави. Наприклад, 14 січня 1925 р. у Шевченківському театрі Кам'янця проходила вистава «Залізна стіна». У ній показано життя однієї із західноєвропейських монархій, в підпіллі якої діяли робітничі бойові організації, котрі роблять революцію. Протиставляється «гниле в своїй основі» життя двору і робітничий рух, що прямує до «знищення експлуаторської надбудови» [16]. А 7 червня 1925 р. студентство поставило п'єсу П. Куліша «97», котрій дали характеристику – «гвоздь сучасного революційного театру на Україні». Всі значні театральні заклади, а подекуди й аматорські гуртки, вважали своїм обов'язком її поставити. Але цю невелику «епопею класової боротьби» кам'янчани проігнорували – аудиторія складалася, переважно, із студентства, вчителів педкурсів і червоноармійців. Радянської, партійної публіки не було [14].

Відсутність глядачів не пояснюється й поганою грою акторів. Не мала успіху українська драма і взагалі вся робота трупи народного театру, тому що масовий кам'янецький глядач потребував тільки «шпагоглотателів та різних чудернацьких ліліпутів». «Якби гастролював який-небудь чудочоловік, що ковтав би живих жаб, то зала була б повною» [32]. Тобто основною проблемою став низький рівень культури молодого покоління, вихованого уже в післяреволюційний час.

У середині 1927 р. позитивну рецензію здобула творча робота Народного Театру з Харкова. У його репертуарі були, переважно, історичні п'єси, проте «не зовсім іноді задоволений з репертуару глядач» компенсував недоліки гарною грою акторів [2].

Рівень насиченості театального життя регіону можна показати на прикладі Проскурова. 7 вересня 1927 р. гастроліями російської драми за участю Самборської з колективом, що працював у відомому театрі «Березиль», розпочався театральний сезон у місті. Після цього планувалися гастролі Клари Юнг – єврейської артистки оперети, котра жила в Америці, гастролювала в Англії, Франції, Італії тощо. З 1 жовтня по 1 листопада відбувалася постановка оперети, з 1 листопада по 15 грудня працював український театр ім. Славінського, з 15 грудня по 1 січня вперше в Проскурові проходили гастролі польської студії. У подальшому по чергово працювали російська драма й інші гастрольні колективи [36, 25].

У 1928 р. почастишали випадки невиплати авторського гонорару гастролерами та колективами. У зв'язку з цим Наркомпросом було покладено на адміністраторів театральних приміщень обов'язок в договорах та угодах про здачу приміщень зобов'язати зйомників вносити агентам і уповноваженим товариств Драматичних Письменників і Композиторів встановлені відрахування авторського гонорару [10, 3-3 зв.].

Проводилася театральна робота і в драмгуртках при сельбудах [22]. Проте якщо в Шевченківському театрі не вистачало відвідувачів, то під час вистав у селі будинки культури були повними. Але й тут чітко видно проблеми у діяльності таких драмгуртків. У плані їх роботи вказувалося, що вистави мали відбуватися не менше чотирьох разів на місяць. Проте актори розпочинали підготовку до спектаклю за день-два. В результаті запланована драма часто перетворювалася у комедію [20]. Це можна пояснити тим, що самодіяльні актори були часто перевантажені основною роботою, тому на театр не завжди вистачало часу.

У 1930-х рр. згортається політика українізації і тиск на театральну інтелігенцію посилюється. У цей період при запрошенні труп дозволялося заключати лише ті договори, котрі були затверджені відділом народної освіти. Без відповідного затвердження договір вважався недійсним [11, 14].

Характеризуючи роботу Кам'янецьких театрів у 1932 р., інспектор НКО Нечипорук писав, що на сцені міського театру – «здебільшого халтура», а справи про спектаклі самодіяльних драмгуртків доводилося навіть іноді скеровувати до районного слідчого ізолятора [12, 20].

Прискіпливо було обстежено театр ім. Шевченка в Кам'янці-Подільському. Комісія з обстеження в середині 1932 р. звинуватила адміністрацію театру у повній безплановості роботи, що негативно відбилася на обслуговуванні глядачів; у відірваності від «трудящої маси». У театрі були відсутні худполітрада, бюро масового глядача, театральні уповноважені. Жодного разу не проводилися диспути, конференції «активу масового глядача». Директора театру звинуватили у тому, що він «через низку власних комбінацій» з комерційною метою заключав договори з приватними колективами, котрі ставили заборонені номери. У доборі ідеологічно-витриманих одиниць виявлено «шкідництво» – облкому було подано неправильні відомості на заборонений колектив Байтмана. Репертуар театру було визнано таким, що «не відповідає завданням сучасності», ставилися «ідеологічно-шкідливі» п'єси.

Театру закидали те, що він «мало відбивав соціалістичне будівництво, ударництво та соцзмагання».

Дефіцит бюджету з початку року в 19200 крб. пов'язали із безгосподарністю директора [12, 16-16 зв.].

У результаті роботи комісії директора театру Л. П. Розанова було знято і призначено на його місце 27 червня 1932 р. Коваленка [12, 24]. Робота робсельтеатру, котрим він керував, здобула позитивний відгук інспектора НКО Нечипорука. Сам Коваленко закінчив режисерсько-акторський відділ Харківського драматичного інституту, був учасником комсомолу. До складу робсельтеатру театру входили 170 «робітників від верстату». Пробна вистава «На камені горить», котра відбулася в травні 1932 р. пройшла з великим успіхом – зала була переповненою [12, 20]. У 1936 р. Бюро Вінницького обкому КП(б)У констатувало значне організаційне зміцнення та підняття художньої якості театрів області, позитивним називалося наближення театрального мистецтва безпосередньо до районів, до колгоспів – протягом театрального сезону обслужено 22 райони і 130 колгоспів [7, 93]. Зокрема, в репертуарі вінницького театру опери та балету були твори класиків світової культури: опери «Аїда», «Ріголето» і «Травіата» Верді; «Тоска» і «Чіо-Чіо-Сан» Пучіні; «Наталка-Полтавка» Лисенка, «Євгеній Онегін» Чайковського; «Русалка» Даргомижського; «Трільбі» Юрасовського; «Лакме» Деліба; «Фауст» Гуно; «Севільський цирюльник» Россіні. Балети: «Лебедине озеро» Чайковського, «Даремна запобігливість» Гертеля, «Червоний мак» Глієра, «Копелія» Деліва, «Зачарований ліс» Дріго.

Творчий колектив складався з 285 осіб. Художнім керівником театру й головним диригентом був заслужений артист М. І Радзієвський [15, 4].

У травні 1936 р. при театрі ім. Шевченка в Кам'янці-Подільському організовано школу західних танців під керівництвом балетмейстера опери В.В. Новіцького [38, 6].

Проте органи влади регулярно знаходили хиби. Зокрема репертуар здебільшого названо випадковим, відбувалося дублювання постановок – із 43 п'єс 8 дублювалося у 5 – 7 театрах, театри недооцінювали репертуар українських класиків (поставлено лише 7 п'єс), недостатньо використовувався фольклор. Рівень художнього оформлення п'єс називався низьким. Крім того, недостатньо проводилися заходи щодо підвищення художньої кваліфікації акторів.

Владні органи знаходили порушення фінансової дисципліни, безгосподарності, зловживань у окремих театрах, зокрема, оперному театрі ім. Блакитного. Керівник опери Баркінський у 1936 р. без відома обласних організацій утворив при опері театр ліліпутів у складі 12 осіб. Бюро Вінницького обкому КП(б) У констатувало знуцання над ліліпутами та використання їх заради наживи окремими керівниками опери. У зв'язку з цим бюро ухвалило театр ліквідувати, а матеріали про зловживання направити слідчим органам [7, 93].

У зв'язку з незадовільними побутовими умовами в театрах спостерігалася значна плинність акторського складу.

Для вирішення згаданих проблем бюро окружкому КП(б)У ухвалило доручити управлінню мистецтв переглянути керівний склад театрів; для організаційного зміцнення театрів і зростання їх художнього рівня, для покращення побутових умов театральних робітників закріпити українську обласну драму ім. Петровського за м. Бердичевом, за Поскурівським округом – театр ім. Постишева, театр ім. Затонського – за Могилевським округом, театр ім. Блакитного – за Кам'янецьким округом, єврейський театр – за Тульчином. Було вирішено ліквідувати обласну російську драму й запросити на гастролі кращі сили Московського драмтеатру й обласні театри великих міст.

Крім того, передбачалося забезпечити театри партійним проводом та налагодити політмасову роботу [7 116-116 зв.].

При відвідуванні театрів окремим категоріям населення надавалися пільги. Зокрема, кам'янецькою міською Радою у 1928 р. було встановлено пільги для студентів при відвідуванні вистав у театрі ім. Шевченка. Так надавалося 10 місць у партері зі знижкою 60% та без обмеження кількості місць на гальорці зі знижкою 45% [9, 9].

У жовтні 1932 р. відділом народної освіти Вінницької області з метою обслуговування керівного складу Червоної Армії театрами області встановлено такі пільги: командирам дозволялося відвідувати театри та кіно 5 раз на місяць зі знижкою 40%; 1 ложа для безкоштовного користування керавним складом Червоної Армії за перепустками політвідділу військових частин; на культпоходи керівного складу Червоної Армії надавалася знижка 50% на місяць, але не більше 3 раз на місяць; театри тресту повинні були організувати 6 концертних вечорів на рік у будинках Червоної Армії; театри організовували бригади для виїзду у військові частини, організовані за межами роботи театрів (10 виїздів на рік); всі театри зобов'язувалися безкоштовно консультувати самодіяльні гуртки Червоної Армії в місцях, де працюють [11, 93].

Надання пільг окремим категоріям населення сприяло підняттю їх культурного рівня, проте негативно впливало на і без того складне матеріальне становище театрів.

Театральна інтелігенція в другій половині 1930-х рр., крім жорсткого контролю, також зазнала репресій. Прикладом може слугувати звинувачення директора театру з с. Кривин Славутського району В. Рибаківа, за національністю литовця. Його заарештували в жовтні 1937 р., звинувативши в тому, що він, проживаючи з 1929 р. в СРСР, листовно підтримував зв'язок з родичами в Литві. В листах він нібито повідомляв таємні дані про економічний стан в СРСР, проявляв незадоволення політикою радянської влади, «поширюючи чутки про голод на Україні». Проте в січні 1938 р. справу було припинено за відсутністю складу злочину [13, 1-64].

Отже, основна мета політики радянської влади стосовно до театральної інтелігенції Поділля полягала в тому, щоб поставити культурну еліту на служіння державі. Протягом 1920 – 1930-х років змінювалися підходи у її здійсненні. Можна виділити такі етапи:

1. Від часу утвердження радвлади – до 1923 р. – формуються органи контролю над мистецьким життям, створюється система державних театрів, усі решта – ліквідуються.
2. 1922 – поч. 1930-х рр. – політика українізації сприяла розвитку театального мистецтва. Спробою поставити під контроль процес національного відродження в прикордонному регіоні була організація Української державної драми на Поділлі.
3. 1930-рр. – період згортання українізації й посилення тиску на театральну інтелігенцію. У цей період основна увага в країні приділяється індустріалізації та колективізації і театральна інтелігенція також ставиться на служіння розвитку держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Безгулий А. І., Слотюк П. В. Деякі особливості становлення Вінницького муздрамтеатру та його вплив на формування культурного середовища міста в першій чверті ХХ сторіччя // Наукові записки Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. III. Серія: Історія: Збірник наукових праць. / За загальною редакцією професора П. С. Григорчука. – Вінниця, 2001. – С. 66 – 67; 2. Біляєв В. Вистави Народного Держтеатру // Червоний кордон. – 1927. – 2 липня; 3. Віньковецький С., Воловик В. Деякі аспекти культурного розвитку Подільської губернії 20-х років ХХ ст. // Матеріали Х-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. / Ред. кол.: Винокур І. С. (відповідальний редактор), Баженов Л. В., Блажевич Ю. І. та ін. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2001. – С. 407 – 415; 4. Державний архів Вінницької області (Далі – ДАВО). – Ф. 925. – Оп. 1. – Спр. 337. – Арк. 31; 5. ДАВО. – Ф. р. 254. – Оп. 1. – Спр. 192. – Арк. 288 зв.; 6. Там само – Ф. р. 254. – Оп. 1. – Спр. 188. – Арк. 17 зв.; 7. Там само – Ф. р. 2700. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 93; 8. Державний архів Хмельницької області (Далі – ДАХМО). – Ф. р. 142. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 40; 9. ДАХМО. – Ф. р. 142. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 219; 10. ДАХМО. – Ф. р. 142. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 397; 11. ДАХМО. – Ф. р. 626. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 14; 12. Там само. – Спр. 78. – Арк. 20; 13. Там само. – Ф. р. 6193. – Оп. 12. – Спр. 15405. – Арк. 1 – 64; 14. «97» // Червоний кордон. – 1925. – 11 червня; 15. До приїзду вінницького театру опери та балету // Червоний кордон. – 1936. – 15 травня. – С. 4; 16. Железна стена // Червоний кордон. – 1925. – 18 січня; 17. Зимний сезон в Кам.-Под. Театрі // Червоний кордон. – 1925. – 23 серпня; 18. Еврейский театр // Известия. (Вінниця). – 1922. – 6 мая. – С. 4; 19. Красний А. Кілька жалібних слів про «Ансамбль» // Червоний кордон. – 1925. – 26 лютого; 20. Кацько. Драмгуртки // Червоний кордон. – 1925. – 11 червня; 21. Лойко О.О. Культурно-освітня робота серед сільського населення Вінничини в 1920 – 1928 рр. // Наукові записки Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 6. Серія: Історія: Збірник наукових праць. / За загальною редакцією професора П. С. Григорчука. – Вінниця, 2003. – С. 90 – 91; 22. Маємо свій театр // Червоний кордон. – 1927. – 22 листопада; 23. Наказ Політосвіткому при Кам'янецькій Віднаросвіті від 14 липня 1921 р. // Вісті. Кам'янець-Подільський. – 1921. – 19 липня. – С. 2; 24. Наказ ч. 4071. – Політосвіткома Віднаросвіті (театральний відділ) з дня 24 червня 1921 р. // Вісті

(Кам'янець-Подільський). – 1921. – 6 липня. – С. 2; 25. Початок зимового театрального сезону в Проскуріві // 1927. – 10 вересня; 26. Производственный театр на Подолі // Известия. Винница. – 1922. – 4 апреля. – С. 2; 27. Про Кам'янецьке «мистецтво» // Червоний кордон. – 1925. – 17 липня; 28. Про підсумки минулого сезону драматичних театрів та організацію сезону 1927/28 р. (Доп. т. Христовий) // Бюлетень Народного Комісаріату Освіти. – 1927. – 21 – 28 травня. – С. 6 – 7; 29. Реорганізація української трупи // Известия (Винница). – 1922. – 9 апреля. – С. 4; 30. Театр і мистецтво // Червоний кордон. – 1924. – 23 жовтня; 31. Театральна політика // Известия (Винница). – 1922. – 2 апреля. – С. 4; 32. Театральні нотатки // Червоний кордон. – 1927. – 18 червня; 33. Укр. Держдрама Поділля // Червоний кордон. – 1925. – 23 серпня; 34. Формування нової трупи російської драми // Известия (Винница). – 1922. – 9 апреля. – С. 4; 35. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (Далі – ЦДАВО України). – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 428. – Арк. 122 – 123; 36. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 428. – Арк. 133 – 133 зв.; 37. Шевченківський театр. 18 червня. // Вісті (Кам'янець-Подільський). – 1921. – 23 червня. – С. 2.; Театр ім. Шевченка // Вісті (Кам'янець-Подільський). – 1921. – 25 травня. – С. 2; 38. Школа західних танців // Червоний кордон. – 1936. – 17 травня. – С. 6.

В.А.Ненуйвода

ОЗДОРОВЛЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ВУКСУ У 1930-І РР.

У 1930-і рр. в радянській Україні, як і по всьому СРСР, реалізовувались завдання перших п'ятирічок, налагоджувалось індустріальне виробництво, однак фізичне і, найголовніше, психологічне почування інженерно-технічної та науково-академічної інтелігенції на початку 1930-х рр. було досить складним, на ньому позначились не тільки наслідки політики суцільної колективізації (голодомор), а й політичних репресій проти неї («справи» Шахтинська, СВУ, УВО, УНЦ тощо). Обійтися без інтелектуальних кадрів влада не могла, тому мала вживати хоча б елементарних заходів для забезпечення нормального фізичного стану здоров'я спеціалістів і науковців.

У сучасній українській історіографії ця тема знайшла відображення в загальних працях з історії інтелігенції [1; 2], у дослідженнях, присвячених ІТР [3]. В окремих спеціальних статтях ця тема розкрита на прикладі 1920-х рр. [4; 5].

Метою даної статті є характеристика заходів влади з підтримки здоров'я інтелігенції УСРР у середині 30-х рр. ХХ ст. для використання її в інтересах реалізації завдань соціалістичної індустріалізації та культурної революції.

Організаціями, що найбільш послідовно опікувались питаннями здоров'я та фізичного стану працівників розумової праці поруч із загальноукраїнським наркоматом охорони здоров'я, були Всеукраїнський комітет сприяння вченим (ВУКСУ) та Спілки наукових робітників (СНР). Останні діяли у фарватері загальносоюзної Центральної комісії покращення побуту вчених (ЦЕКУБУ) та ВЦРПС. Приводним механізмом в реалізації політики стосовно інтелігенції були Будинки вчених. На них були покладені завдання об'єднання наукових працівників «з метою їх політичної активізації на основі генеральної лінії партії і максимального розвитку наукової думки, повністю спрямованої на вирішення завдань соціалістичного будівництва: 1) сприяння організації наукової спільноти навколо основних проблем соціалістичної реконструкції народного господарства і культурної революції; 2) створення необхідних матеріальних обставин і умов для обговорення окремих наукових проблем, обміну досвідом і досягненнями; 3) організації різних форм культурного відпочинку для членів Будинку вчених; 4) сприяння укріпленню наукових зв'язків радянських вчених з іноземними вченими» [6, арк.66].

Очевидно, що поруч із завданнями дійсного оздоровлення, в цих документах йшлося про ідеологічне оздоровлення працівників радянських наукових установ, проектних та дослідних інститутів, викладачів вищих навчальних закладів. ВУКСУ мав сприяти передусім належно радянським науковим кадрам, на яких держава могла витрати кошти не марно, а зі сподіванням певної віддачі.

У офіційній постанові ЦЕКУБУ при РНК СРСР за звітом ВУКСУ при РНК УСРР про матеріально-побутове обслуговування у 1931 р. підкреслювалась необхідність розширення мережі курортних закладів з обов'язковим закінченням будівництва Кисловодського санаторію, організацією нових санаторіїв в Одесі та в районі Києва, а також реорганізації будинків відпочинку під Харковом, Києвом, щоб вони функціонували не тільки влітку, а цілий рік [6, арк.60]. Постанова передбачала квоту з місць в українських здравницях для союзних наукових працівників та спеціалістів. Натомість зі свого боку ЦЕКУБУ мала забезпечити ВУКСУ курортними місцями у санаторіях та будинках відпочинку РСФРР в розмірі 300-400 місць на сезон 1932 р., а також забезпечити в централізованому порядку постачання санаторіїв та будинків відпочинку ВУКСУ [6, арк.58].